

Stanley Hoffman: Chaos and Violence: What Globalization, Failed States, and Terrorism Mean for U.S. Foreign Policy.

1st ed. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publisher, 2006, 226 stran, ISBN 0-7425-4071-2 (signatura knihovny ÚMV 53 326).

Stanley Hoffman, profesor mezinárodních vztahů na Harvardově univerzitě, patří k celosvětově známým, uznávaným a často citovaným veličinám v oboru mezinárodní vztahy. Již těsně po 11. září 2001 se jednoznačně stavěl proti výrazu válka proti terorismu, vždy dával přednost pojmu boj proti terorismu (*struggle against terrorism*). Varoval před tím, aby se USA chovaly jako země, která se chce pomstít. Apeloval na Bushovu administrativu, aby usilovala o co nejširší mandát na základě základních norem mezinárodního práva. Vyzýval americké politiky, aby se zamysleli nad tím, co mohlo být pohnutkou teroristických úderů: dlouhodobá podpora zkorumpovaných a brutálních režimů, zejména v islámském světě, častá bezohlednost při prosazování americké hegemonie, jednostranná podpora Izraele a cynická lhostejnost ve vztahu k Palestincům. Velmi naléhavě varoval před rizikem, že při vojenských úderech by mohlo být zabito velké množství nevinného civilního obyvatelstva, což by mohlo být v rámci boje proti terorismu neobyčejně kontraproduktivní (*Hoffman, 2001*).

Několik dnů před zahájením operace Irácká svoboda upozorňoval na to, že vojenské svržení Saddáмова režimu (o jehož despotické a škodlivé povaze nikdy ani v nejmenším nepochyboval) znamená porušení mezinárodního práva (*Hoffman, 2003*). Připomínal, že je nelze vydávat za humanitární intervenci, protože tato příležitost se promeškala v roce 1991. Varoval, že USA jdou do války, která je od samého počátku velmi riskantní, neobyčejně nepopulární a může mít velmi těžké dopady.

Stanley Hoffman je tedy v přístupu k hrozbě globálního terorismu velmi konzistentní, od samého počátku zastává neměnný základní přístup: terorismus nelze ničím ospravedlnit, ale přesto je nutné zamýšlet se nad jeho pohnutkami. A stejně konzistentní je též jeho postoj ke strategii administrativy G. W. Bushe – od samého počátku kritizoval nadměrné spoléhání na vojenskou sílu, unilaterální postupy a prezírávavý vztah k mezinárodnímu právu i k mezinárodním organizacím. Proto každá jeho stať, nebo dokonce kniha vyvolává velkou pozornost v odborných kruzích na celém světě.¹

Na konci roku 2006 vydal knihu, věnovanou stavu dnešního světa. Nazval ji poněkud pochmurně: *Chaos a násilí*. A hned v jejím úvodu napsal, že nikdy za posledních padesát let nevypadal svět tak neuspořádaně jako dnes: na scénu vstoupil globální terorismus, Bush vyslal vojáky do Iráku, a tím v islámském světě dále umocnil pocity beznaděje a ponížení, které jsou nejlepším argumentem pro nábor nových lidí do extremistických, nebo dokonce teroristických organizací.

V další části knihy Stanley Hoffman sám sebe označuje za eklektika, který při analýze strategické a diplomatické scény vychází z realismu. Příkládá velký význam zájmům států, které nadále považuje za ústřední jednotky mezinárodních vztahů, ale zároveň s tím uznává význam velkých myšlenek a normativní dimenze ve světové politice. Považuje se především za analytika, ale je velmi zdrženlivý na poli prognóz a velmi nerad vyhlašuje, že ty a ty trendy jsou nevyhnutelné.

Realistické založení svých analýz potvrzuje hned ve druhé kapitole konstatováním, že i po skončení studené války nadále přetrvává rivalita mezi nejsilnějšími státy, které se velmi zdráhají přijímat jakési globální direktivy, hodnoty a normy. Dále státům dnešního světa vytýká, že nadále bezohledně prosazují své zájmy. Probíhající ekonomickou globalizaci hodnotí jako střet různých pojetí kapitalismu, která mají především národní předurčenost. Proto globalizace „některé obohacuje, ale mnohé vykořeňuje“ (*Hoffman, 2006, s. 16*), a tím umocňuje chaos a násilí v celosvětovém měřítku.

V další části své knihy se Hoffman zabývá otázkou, zda je možné vytvořit jakýsi *systém světového řízení (World governance)*. Nejde podle něj ani o kantovskou federaci, ani o nějaký dirigismus. Jde především o *hospodářskou spolupráci*, kde by za příklad mohla sloužit Evropská unie (EU) a která by se měla zaměřit především na rozvojovou pomoc, na ochranu životního prostředí a na kulturní spolupráci. Sám si je ale vědom řady překážek fungování takového uspořádání. Hlavní rozhodnutí totiž nadále přijímají státy a „*vojenská a ekonomická oběť se nebudou chtít nechat přehlasovat hordami trpaslíků*“ (Hoffman, 2006, s. 37). Další překážkou je nacionalismus a zpolitizované náboženství, zásadní střety mezi liberálními a totalitními režimy a v neposlední řadě pak narůstající počet států, které se nechtějí přizpůsobit americké nadvládě nad dnešním světem.

I přes všechna uváděná úskalí Hoffman nadále preferuje mezinárodní spravedlnost na základě míru, nikoli války. Doporučuje posílit pravomoci a autoritu OSN – ta by měla mít své vlastní ozbrojené síly a její generální tajemník by měl dostat širší vyjednávací mandát v případech mezinárodních krizí a konfliktů.

Velmi pozoruhodná je sedmá kapitola, kterou autor věnoval probíhající *celosvětové diskusi o intervencích*. Nejprve rozebírá jednotlivé myšlenkové proudy, aby nakonec dospěl k závěru, že k intervencím uvnitř států by mělo docházet jen ve výjimečných případech, kdy páchané krutosti dosahují úrovně genocidy. Intervence je podle jeho názoru vhodná tehdy, pokud by nečinnost byla ještě horší, kdy panuje shoda mezinárodního společenství, jakož i odhodlání zůstat v dané zemi pro zajištění poválečné obnovy a rozvoje. Současně s tím by se mělo důsledně dbát o co nejnižší počet civilních obětí a minimalizovat utrpení obyvatelstva dané země (srovnej Hoffman, 2006, s. 75–76).

Osmou kapitolou své knihy Hoffman věnoval Clintonově éře. Hodnotí ji jako pohyb mezi deklarovaným multilateralismem (v pojetí ministryně M. Albrightové byl podle jeho názoru velmi asertivní a supervelmocenský) a neskrývaným unilateralismem. Kritizuje zejména obejití Rady bezpečnosti OSN v roce 1999 (letecká válka proti Srbsku), záměrné blokování účinnosti OSN během řady konfliktů v Africe a především pak rozhodnutí přijmout do NATO tři bývalé sovětské satelity, jež „*padlo prakticky bez konzultace se spojenci, s minimálním zapojením Pentagonu a které rozdělilo Radu národní bezpečnosti*“ (Hoffman, 2006, s. 108).

V závěru této kapitoly Hoffman předpovídá, že USA se i nadále budou pohybovat mezi *dvěma pojetími unilateralismu*. Stoupenci prvního z nich tvrdí, že USA by se při svém rozhodování měly řídit jen podle toho, co je dobré pro ně. Naproti tomu druhé pojetí říká, že co je dobré pro USA, je dobré také pro zbytek světa, a Hoffman tento přístup označuje za mezinárodní mesiášství (srovnej Hoffman, 2006, s. 113).

Dvanáctou a také nejrozsáhlejší kapitolu Hoffman věnoval *Národní bezpečnostní strategii USA (NSS)* z roku 2002, kterou označuje za novou formu americké výjimečnosti (NAV). V úvodu této kapitoly připomíná, že myšlenkovým základem NAV bylo „*mistrovské dílo Dicka Cheneyho*“ z roku 1992, nazvané *Defence Planning Guidance draft*. Autor knihy zdůrazňuje, že bylo koncipováno jako „*první nástin doktríny G. W. Bushe*“ (Hoffman, 2006, s. 118). Připomíná, že právě Cheneyho dokument vymezil americkou výjimečnost (*American exceptionalism*) výlučně na základě vojenské nadvlády, což potom vyúsťuje v důraz na jednostranné vojenské akce, na preemptivní úder a na další modernizaci arzenálu jaderných i konvenčních zbraní.

Na dalších stránkách dvanácté kapitoly Hoffman rozebírá hlavní argumenty nové americké výjimečnosti. Za nejvýznamnější z nich považuje „*argument hrubé síly*“, který říká, že mezinárodní právo a organizace mohou být zcela obejity, kdykoli stojí v cestě americké síle (srovnej Hoffman, 2006, s. 120). Za jeho hlavního stoupence označuje Johna Boltona a Donalda Rumsfelda. A hned následuje charakteristika čtyř hlavních skupin stojících za tímto silovým přístupem (srovnej Hoffman, 2006, s. 120–121). První z nich jsou „*šerifové z filmu V pravé poledne*“, jinak „*dědicové studené války*“, příslušníci školy Reaganova vítězství a stoupenci velmi sobeckého pojetí národního zájmu USA. Druhou skupinu

tvoří „imperialisté“, kteří navazují na filozofii *Committee of Present Danger* z konce sedmdesátých let a na kritiku Reaganovy vstřícnosti vůči Gorbačovovi ve druhé polovině osmdesátých let. Jejich hlavními mluvčími jsou Charles Krauthammer a William Kristol. Třetí skupinu Hoffman nazývá „američtí fundamentalisté“, protože jejím cílem je celosvětové šíření tradičních amerických hodnot. A konečně čtvrtou skupinu tvoří „přátelé Izraele“ – Paul Wolfowitz, Richard Perle, Douglas Feith –, kteří vše, co se děje ve světě, posuzují podle toho, zda je to dobré pro Izrael.

Dále Hoffman píše, že se zlomovým okamžikem pro stoupence NAV stalo právě 11. září 2001. Poskytlo jim totiž tolik potřebný podnět pro naplňování jejich strategie, pro globální válku proti terorismu (GWOT). Již za rok byla schválena NSS, která kodifikovala všechny nové aspekty NAV: doktrínu preemptivních válek, tažení proti tzv. *rogue states* a odstrašovací kurz vůči všem potenciálním protivníkům, kteří by chtěli mít ozbrojené síly na úrovni srovnatelné s USA (*srovnej Hoffman, 2006, s. 123*). Hoffman ji hodnotí jako Bushovu doktrínu celosvětové nadvlády, založenou na síle a na víře v americkou výjimečnost, na jejímž základě se v březnu 2003 šlo do války v Iráku, aniž by se vůbec připouštěly nějaké jiné možnosti.

Ve třinácté kapitole autor dává vlastní odpověď na otázku, co se vlastně stalo dne 11. 9. 2001. Toho dne podle jeho názoru dostala ránu nikoliv americká nevinnost, ale především naivita víry, že USA povedou svět a všichni ostatní je budou následovat. USA podle něho dlouhodobě zanedbávaly výhrady proti své politice, jež se vyznačovala přetrvávajícím kontrastem mezi oficiální ideologií a podporou autoritářských a represivních režimů.² Hoffman pro tuto politiku používá název machiavelismus za wilsonovskou fasádou (*Hoffman, 2006, s. 137*). Dále americkým administrativám vytýká unilateralismus, prezírávavý vztah k OSN a vnucování vlastních norem jiným zemím. A právě v tomto podhoubí postupně narůstaly pocity kolektivního ponížení, jež nakonec vedou lidi k tomu, že svůj osud svěří do rukou jiných, kteří nabízejí pomstu a naději na jiný život. Hoffman uzavírá, že terorismus je sice neospravedlnitelný, ale úder z 11. 9. 2001 by měly Američany přivést především k tomu, aby své představy o sobě samých více konfrontovali s tím, jak je vnímá zbytek světa. V této části své knihy výslovně uvádí, že se zcela shoduje se svým významným kolegou, Stephenem Waltem, který politikům USA vytýká „*neschopnost pochopit důvody nepřátelství vnějšího světa*“ (*Walt, 2005*).

Profil realisticky založeného analytika Hoffman potvrzuje také v závěrečné dvacáté kapitole, v níž shrnuje své dosavadní závěry a doporučuje, kam by se měla ubírat strategie Spojených států. Jeho shrnující poznatky jsou vyjádřeny následovně: nejdůležitějším aktérem dnešního světa jsou USA, které se pod vedením Bushovy administrativy zaměřily na bezohledné prosazování národních zájmů. Hlavním nástrojem jejich celosvětového vlivu je politika volného trhu a podpory byznysu (*American free-market and pro-business policies*).

Z pozic realismu Hoffman hodnotí také nástup globálního terorismu: bezohledné prosazování zájmů transnacionálních korporací připravuje miliony lidí v chudých zemích o práci, masově je vykořeňuje, a tím je nutí, aby zpřetrhané kořeny a ztracenou sebeúctu hledaly jinde než v pracovní činnosti. Tito lidé se tak stávají ideální cílovou skupinou pro extremistické organizace, zejména pak pro síť globálního terorismu. Ta je vyhledává jako nástroje na prosazování svých zájmů, které rovněž mají silnou státní předurčenost: donutit USA, aby ukončily okupaci Iráku, aby přestaly podporovat nejkritizovanější režimy islámského světa³ a aby přehodnotily svůj přístup k izraelsko-palestinskému konfliktu.

Z realistických pozic Hoffman vychází i při hodnocení tzv. Bushovy doktríny, zakotvené zejména v NSS z roku 2002. Upozorňuje především na její návaznost na stoupence *hard line policy* v osmdesátých letech a dospívá k závěru, že zejména viceprezident Dick Cheney a ministr obrany Donald Rumsfeld využili 11. 9. 2001 k tomu, aby prosadili „*drastickou změnou americké strategie a diplomacie*“ (*Hoffman, 2006, s. 203*). Vytýká jim, že se vůbec nechtěli zamýšlet nad důvody nepřátelských postojů vůči USA a že vše vsadili na vojenskou sílu, na nárůst rozpočtů na obranu, na „*vybudování ohromného apa-*

rátu amerických ozbrojených sil a tajných služeb po celém světě“ (Hoffman, 2006, s. 205). V úzké souvislosti s tím pak je americká politika ve světě vnímána velmi kriticky, a to podle takových událostí, jakými jsou především bombardování Iráku, mučení zajatých vězňů a špatné zacházení s Afghánci.

A právě po celkové sumarizaci výhrad na adresu Bushovy administrativy se Hoffman dostává k doporučením, jakým směrem by se měla ubírat americká politika. Především volá po „*drastické a dlouhodobé demilitarizaci*“ (Hoffman, 2006, s. 213), která by se měla prosadit v několika směrech. Prvním z nich by mělo být výrazné snižování vojenských rozpočtů. Hoffman doslova píše, že suma téměř 600 miliard dolarů pro Pentagon je pro řadu jiných zemí a zejména pak pro Čínu „*spíše provokací než nástrojem k odstrašování*“ (Hoffman, 2006, s. 214), a tak by postupné snížení obranných výdajů až o 50 % vůbec nijak neoslabilo bezpečnost USA a světa. Naopak, uvolnilo by zdroje pro zlepšení systému zdravotní péče, školství a ochrany životního prostředí, a tím by výrazně posílilo bezpečnost v nevojenských směrech, jejíž význam neustále narůstá.

Dále Hoffman volá po výrazném oslabení stávajícího důrazu na jaderné zbraně a po skoncování s jejich další modernizací. Mnohem přínosnější by podle jeho názoru bylo, kdyby se USA vydaly cestou jednání se státy, které si chtějí pořídit jaderné zbraně. USA by jim měly nabídnout bezpečnostní záruky, že je nikdy nenapadnou, a poté by v těchto oblastech měly uplatňovat pozitivní zkušenosti z dohod o kontrole zbrojení, včetně pravidelných inspekcí pod hlavičkou OSN. Nejúčinnější by podle Hoffmana byla metoda kladného příkladu – USA by měly začít výrazně snižovat stavy svých jaderných zbraní, aby pak mohly po jiných požadovat, ať jaderné zbraně vůbec nevyvíjejí.

A vrcholným bodem Hoffmanových návrhů je odklon od strategie preemptivních válek, vedených bez mandátu Rady bezpečnosti OSN s cílem svrhávat vytypované režimy, označené za hrozbu pro USA. Tato strategie má totiž řadu stinných stránek: vyvolává pocity nenávisti, teroristé na ni odpovídají dalšími zákeřnými úderými ve velkých městech a v neposlední řadě je inspirací pro brutální silovou politiku dalších zemí, zejména pak pro postup Ruska v Čečensku. Hoffmanova alternativa zní: co nejméně vojenských úderů, co nejvíce politických a diplomatických jednání, a to i s problémovými státy.

Knihy světoznámého odborníka s velmi znepokojujícím názvem je silně kritická vůči současné americké administrativě. Svým celkovým zaměřením výrazně posílila stále vydatnější proud tvrdých výhrad na adresu G. W. Bushe a jeho nejbližších spolupracovníků. Její největší hodnotou není však kritická část, ale zejména závěrečná doporučení. V nich se autor vyjadřuje především pro uplatňování *soft power*; pro větší zapojení USA v procesu budování států a podpory ekonomického rozvoje. Některá z jeho doporučení se mohou řadě lidí zdát jako příliš odvážná nebo idealistická, ale Hoffman má podle mého názoru pravdu v tom, že jejich postupné prosazování by mohlo skutečně vést k upevnění americké i celosvětové bezpečnosti.

Také Stanley Hoffman se zařadil k těm, kteří už takřkajíc zlomili hůl nad administrativou G. W. Bushe. Ani on s ní nespojuje žádná očekávání, ale naopak, myslí už na tu následující. Je však otázkou, zda ti, co vystřídají Bushův tým, budou mít chuť, odvahu a možnosti vydat se cestou, kterou jim Hoffman doporučuje. I tak je ale jeho kniha velkým přínosem, a to jak v analytické, tak i koncepční části. Určitě si ji se zájmem přečtou všichni, kdo se – od studentů až po vysokoškolské učitele – zajímají o vývoj mezinárodních vztahů v době globalizace. Najdou v ní hodně zajímavých postřehů, hodnocení a velmi dobře zdůvodněných doporučení.

Jan Eichler

¹ Řada Hoffmanových prací vyšla i v německém a francouzském překladu.

² Z poválečných dějin připomíná zejména Guatemalu, Panamu, Salvador, Chile, plukovnickou juntou v Řecku, Pákistán, Filipíny, Írán za Páhlavího, Saúdskou Arábii, Zair a Jižní Vietnam.

RECENZE

³ Jde zejména o režim generála Mubaraka v Egyptě, generála Mušarafa v Pákistánu a o velmi kritizované království v Saúdské Arábii.

Literatura

- Hoffman, Stanley (2003): Are the Costs of Going to War Worth It? Boston Globe, 13. 3. 2003.
- Hoffman, Stanley (2001): On the War. New York Review of Books, November 1, 2001.
- Walt, Stephen (2005): Taming American Power: The Global response to U.S. Primacy. New York: Norton, 2005.